

Foto: M. Vojtíšek

Migrační linie 19. století

Migrovat či nemigrovat

**Rozhovor s entomologem
Muzea regionu Valašsko**

Cesty života a smrti

Za ptačím putováním

Počátkem letošních prázdnin probleskla místními médii zpráva, že na silnici mezi Valašským Meziříčím a Novým Jičínem srazilo auto vlka. Nedlouho předtím jen o pár stovek metrů dále opakovaně zachytily kamery střežící vojenský objekt medvěda. Kupodivu se nejedná o žádnou nepřístupnou horskou divočinu, ale pouze o končící hřeben Veřovických vrchů se souvislými lesními porosty, který protíná zmiňovaná cesta. Ať už chceme nebo ne, slouží tento hřeben jako přirozená osa pohybu různým druhům zvířat, dokonce i velmi vzácným. Člověka mnohdy ani nenapadne, kde všude a jaké linie, cesty a osy procházejí. A co teprve se zamyslet, kdo je využívá a pro koho jsou životní nezbytností! Přitom je jimi krajina doslova protkána. Ať už to jsou vodní toky, hřebeny, meze spojující louky, stromořadí, lesní cesty, ... Někdy ale linie naopak krajinu rozdělují – třeba rychlostní komunikace, tvrdě upravené vodní toky, ploty a zástavba. A právě na téma linií, které spojují, ale i rozdělují, jsme se v tomto čísle Zpravodaje zaměřili. Přeji Vám příjemné čtení.

František Jaskula

Migrační linie 19. století

Drahomír Strnadl

Během 19. století se mnoho krajanů rozhodlo navždy opustit svou zem a začít nový život v cizině, především v Texasu.

Proč?

Období od roku 1846 až do roku 1856 bylo v celé Evropě velice neúrodné. Jara byla velmi suchá, takže ozimy, pokud vůbec vzešly, nedozrály. Naopak podzimy byly hodně deštivé, takže většina úrody shnila, např. brambory. Toto se opakovalo několik let po sobě.

Tato situace byla pro mnohé impulzem k opuštění rodného kraje a vycestování se svými rodinami do zahraničí. Tehdejší stav velmi dobře vystihují některé žádosti o vystěhování, v nichž mnozí žadatelé uvádějí, že chtějí alespoň svým dětem zajistit lepší budoucnost.

Nejčastějším útočištěm pro obyvatele Valašska byl Texas. Nejvíce lidí se vystěhovalo do Texasu zřejmě proto, že roku 1850 se tam odstěhoval český evangelický farář Ernest Bergmann. Ten totiž napsal do Moravských novin článek o Texasu, kde jej vylíčil jako ráj na zemi. Texas se v té době odtrhl od Mexika, se svou rozlohou 600 tis. km² a zhruba 200 tisíci obyvateli byly jeho rozsáhlé neosídlené kraje, kde jen místy žili Indiáni, pro Evropany doslova magnetem.

Během občanské války (1860-65) emigrace ustala, ale po jejím skončení opět nabyla na síle. Důvodem již nebylo nepříznivé počasí, ale špatná ekonomická situace Rakouska. Rakousko prohrálo válku s Pruskem v roce 1866 a následně muselo platit velké válečné reparace. Z Trojanovic se tehdy odstěhoval každý pátý občan, do roku 1890 to bylo téměř

500 lidí. Z Frenštátu z tehdejších 6 tisíc obyvatel to byl přibližně tisíc. Podobná situace byla na Vsetínsku, hodně lidí se vystěhovalo např. z Ratiboře či z Bečev. Kupodivu poměrně málo lidí se vystěhovalo z Halenkova, Hovězí nebo ze Zašové či ze Zubří. Se začátkem 1. světové války emigrace úplně ustala.

Náročná cesta

První emigrace začínala okolo roku 1850, dostat se za oceán bylo však velmi náročné. Někteří vystěhovalci přijeli do Hamburku nebo do Bremen a neměli peníze na další cestu, případně tam byli okradeni a museli se vrátit domů doslova jako žebráci. Proto pak vláda vydala nařízení, že každý, kdo se chce vystěhovat, musí na okresním soudě složit určitou částku, která by pokryla cestu.

Cesta lodí byla jen pro odvážné. Lodě byly tehdy ještě poměrně malé (30 m dlouhé a 6 m široké) a pojalý 100–120 pasažérů. Plavba trvala 6 týdnů, mnozí zažili bouři či mořskou nemoc.

V nové zemi

Moravané osídlovali hlavně střední Texas mezi městy Houston, Austin a Dallas, kde je velmi úrodná půda. Jeli do ciziny s vidinou ráje na zemi, ale realita byla jiná. Domnívali se, že jsou tam vesnice a města jako v Evropě, ale čekala je divočina. Museli tvrdě pracovat - vykácet stromy, postavit přístřeší, obdělávat půdu. Mohli lovit, dosyta se najedli a hlavně měli svobodu. Jen výjimečně se někdo vrátil. Např. B. Vojtek z Frenštátu, po návratu v roce 1890 popsal svůj život v Americe. Byl hudebník, dostal se do cirkusového orchestru, projel celé Spojené státy i Mexiko.

Z počátku krajané v Texasu mluvili pouze čes-

ky, anglicky neuměli. Měli české školy a vydávali české noviny. Dnes mluví česky jen starší lidé, mladí ne. To už jsou Američané. Čeština se dodnes studuje na univerzitě v Austinu a také na některých středních školách v Texasu. Letos zanikly poslední české noviny v Texasu Hospodář.

Z Trojanovic se lidé nestěhovali jen do Texasu. Od roku 1890 do roku 1892

se vystěhovalo 30 Trojanovjanů do Brazílie. V Brazílii bylo v roce 1889 zrušeno otroctví a brazilská vláda lákala Evropany, dokonce jim platila cestu z Janova do Sao Paula.

Pouze jedna rodina z Trojanovic se vystěhovala na Nový Zéland. Původně chtěli vycestovat do Ameriky, ale v Hamburku se nechali přesvědčit k výhodnější cestě na Nový Zéland. Náklady na cestu mohli totiž splácet prací až na Novém Zélandu a také dostali 20 ha pozemků (byl to prales) za velmi výhodných finančních podmínek.

Naše prvky v cizině

Když krajané přišli do nové země, zakládali své osady, které nazývali jmény z domoviny. Takže v Texasu najdeme např. Vsetín, Frenštát, Frýdek, Hostýn a byla tam dokonce škola Radhošť.

Moc se mi líbí Hostýn, ten založili Trojanovjané v roce 1856. Je to menší kopec, na kterém vybudovali kostel a hřbitov. Jejich první stavby byly velmi jednoduché, podobaly se našim kůlnám a stodolám. Stavení pokrývali šindelem.

V Texasu jsem byl několikrát, naposled v roce 2006 s Valašským souborem Radhošť z Trojanovic.

Vliv na krajinu

Na Kozinci, to je protáhlý hřeben pod Kyčrou a Malým Javorníkem, žila rodina Máchova. Všichni se vystěhovali do Texasu a nikdo jiný do stavení nepřišel. Dřevěnice se rozpadla a dnes jsou patrné jen zbytky kamenných základů. Podobně mezi Černou a Kání horou byla ještě ve druhé polovině 19. století paseka a stavení. Dnes je vše zalesněno.

Většinou však k úplnému opuštění chalup nedocházelo, protože zdejší kraj byl poměrně dost přelidněný. Např. Trojanovice měly okolo roku 1850 téměř 2600 obyvatel. Nikdy později v obci už tolik obyvatel nežilo. V některých chalupách tehdy bývalo až 18 lidí. Často tedy chalupu koupili a osídlili jiní lidé, anebo se nevystěhovali z rodiny všichni, odešli převážně mladí lidé.

Na celkový ráz krajiny neměla emigrace prakticky žádný vliv. ■

Autor článku je bývalý starosta obce Trojanovice, pedagog a vlastivědný pracovník. Vystěhovalectvím z frenštátské oblasti se zabývá již od svého mládí. O této problematice napsal několik publikací a sám krajaný v Texasu několikrát navštívil.

Rodina Jana Strnadla v roce 1910 (nahore), v roce 1950 (dole) Texas

Migrovat či nemigrovat – toť rybí otázka

Miroslav Kubín

Co si představit pod pojmem MIGRACE? Z ekologického pohledu je to většinou obousměrný, hromadný a zpravidla periodický pohyb na větší vzdálenosti. Některé druhy se na původní místo vrací, jiné ne. Cílem je přesun do míst s takovými podmínkami, které jsou migrujícími živočichy vyžadovány v určité fázi životního cyklu. Některé jsou za potravou, jiné jsou uskutečňovány z důvodu rozmnožování.

Proč ryby migrují?

Migrace jsou nezbytným životním projevem ryb. Pokud ryby táhnou na svá trdliště z moře do řek, tak se tato migrace nazývá anadromní. Tyto ryby musí vykonávat dlouhý a aktivní pohyb řekou plnou překážek. Přírodní překážky bývaly překonatelné, a tak ryby měly šanci dosáhnout cíle. Kromě aktivního pohybu se u ryb setkáváme i s pasivním pohybem, tzv. poproudovým driftem. Mladé (a malé) rybky se často nechávají unášet proudem do níže položených úseků řek a vyhledávají příznivá místa pro svůj život (např. oba naše druhy vranek). Nesmíme zapomenout na migrace ryb, které jsou uskutečňovány v rámci jednoho toku nebo povodí. Takovému typu migrace říkáme potamodromní (např. pstruh obecný).

Další typ rybí migrace se nazývá katarodromní. Takto migrují ryby, které značnou část života prožijí ve sladkých vodách a které míří do moře počít své potomstvo (např. úhoři).

Co vše v našich řekách kdysi plavalo?

V minulosti se migrující druhy ryb na naše území běžně dostávaly třemi cestami - řekami. Ze Severního moře táhli Labem lososi (poslední úlovky v r. 1948), placky pomořanské (do r. 1871), platýzi bradavičnatí (poslední platýs uloven r. 1914 u Děčína), síhové severní (1888) a jeseteři velcí (1870). Lososi a jeseteři velcí pronikali na naše území také Odrou. Třetí migrační cestou byla řeka Morava. Z dalekého Černého nebo Kaspického moře k nám táhla např. vyza velká (jediný nález pochází z roku 1916).

Překážky ve vodním toku

V současné době je veškerý tah ryb silně potlačen četnými bariérami na tocích. Zdymadla, jezy, malé vodní elektrárny, dříve i náhony mlýnů, které odebíraly velký díl vody z hlavního toku, a jiné překážky znemožňují protiproudový rozptyl a migraci. Dalšími významnými faktory ovlivňujícími početnost a druhovou pestrost ryb jsou nepravidelné, ale likvidační otravy, nekoncepční podélné a příčné regulace vodních toků mimo zasta-

Jezy patří mezi překážky, které ryby nemohou překonat

věná území obcí či „tradiční“ těžba šterků z koryt toků. Těmito zásahy dochází k negativním změnám v proudění vody či ke snížení členitosti dna a dnového substrátu.

Beskydské řeky kdysi a dnes

Z výše uvedených důvodů vymizely z beskydských toků např. sekavčík horský a sekavec písečný. Oba druhy ryb se vyskytovaly ještě v padesátých letech minulého století v náhonu pod Hovězím. Pod hranicí CHKO Beskydy se dále vyskytovaly mimořádně zajímavé druhy, jako drsek větší, hrouzek Kesslerův nebo mihule „menší“ (zřejmě m. ukrajinská).

V současné době se v beskydských řekách vyskytuje silně ohrožená ouklejka pruhovaná, ohrožená vranka obecná a kontroverzní mník jednovousý. V bystřinných tocích žije vranka pruhoploutvá. Na několika málo místech se můžeme setkat s kriticky ohroženou mihulí potoční.

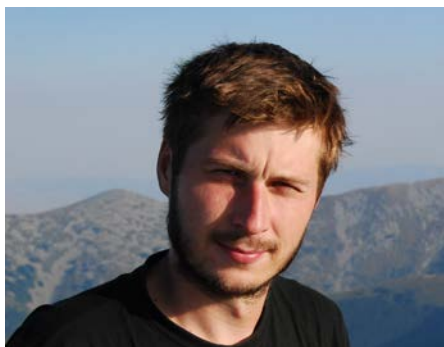
Mihule potoční

Jak rybám pomoci?

Jak můžeme tyto rybí druhy účinně chránit? Způsobů ochrany se nám nabízí hned několik. Zásadní je minimalizovat změny koryta technickými úpravami (likvidace různorodých stanovišť, dláždění dna, těžba šterkového substrátu). Dále zamezit znečišťování vody v povodí, především z hnojení a komunálními odpady, omezit velké odběry vody pro potřeby malých vodních elektráren, zavlažování, zasněžování. A v neposlední řadě obnovit tzv. říční kontinuum (průchodnost toku pro migraci) – budováním rybích přechodů, skluzů apod.

Na závěr se nabízí otázky - které úseky řek a malých vodních toků zprůchodňovat a které už nikoli? Podle jakých kritérií při hodnocení migrační propustnosti spádových objektů postupovat? Odpovědi na tyto otázky budou předmětem dalšího příspěvku. ■

Nechci, aby nás lidé vnímali jako zkostnatělé nástěnkáře

RNDr. Lukáš Spitzer vystudoval Přírodovědeckou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, v letech 2000 – 2011 pracoval přerušovaně jako vědecký pracovník v Entomologickém ústavu AV ČR v Českých Budějovicích a v letech 2009 – 2011 jako vědecký pracovník na Přírodovědecké fakultě Jihočeské univerzity. Od roku 2004 se věnuje práci entomologa v Muzeu regionu Valašsko, kde v současné době vykonává funkci vedoucího odborného oddělení na vsetínské pobočce a zároveň je zástupcem ředitele muzea. V letošním roce získal cenu Akademie věd (Purkyňovu cenu) jako spoluautor článku o modráskovi černoskvřnném.

Pracujete v muzeu ve Vsetíně. Mnoho lidí si určitě představuje, že takový entomolog neustále chytá brouky, nakládá je do lihu a napichuje na špendlíky. Můžete našim čtenářům přiblížit, co Vaše práce skutečně obnáší?

Máte docela pravdu. Pokud už se totiž najde člověk, který ví, co muzejní entomolog dělá, tak je tento archetyp asociálního brýlatého bělopláštíka ukrytého v prachu depozitářů, a možná ještě s alergií na sluneční svit, hluboce zažitá. Když jsem v roce 2004 nastoupil do muzea, tak to byla i smutná realita. Muzeum bylo tehdy opravdu ústav se vším všudy. Společně s mladšími kolegy se nám však v posledních letech podařilo obrátit kormidlo muzea o hodně stupňů směrem k běžným lidem. Naši hlavní činností je teď práce na otevření muzea co nejširším vrstvám obyvatel. Dříve si u nás přišel na své jen odborník či fajnšmekr. Nyní se snažíme vyhovět všem, od maminek s malými dětmi po vzpomínající seniory. Když jsem listoval naším fotografickým archívem, tak jsem s hrůzou zjistil, že mnohé výstavy vypadají

a jsou nainstalovány úplně stejně (a někdy i hůř) než výstavy před rokem 1980. Takto to už být dál nesmí. Byl bych hrozně smutný, pokud by nás lidé dál vnímali jako zkostnatělé nástěnkáře. Zkoušíme teď na všech prezentačních polích nové věci a přístupy, věřím, že se budeme trefovat do současných požadavků lépe a lépe.

Kromě těchto novot se musím samozřejmě věnovat i běžné muzejní neviditelné činnosti. Čest muzejníka velí – zanechat svou práci po sobě odkaz dalším generacím. Dá se toho docílit různě – já volím tři hlavní směry. Prvním je tvorba kvalitní sbírky hmyzu, která je zdokumentovaná a postavená na moderní, lehce dostupné technice. Druhou sférou je publikační činnost. V roce 2004 jsem od jednoho svého muzejního staršího svérázného kolegy dostal radu: „Když nenapíšeš jeden odborný článek v roce, tak zakrniš a stane se z tebe zaprděný muzejník.“ A tohoto se dosud držím a je pro mě proto nepřekročitelné nespolupracovat s kolegy odborníky, nedělat odborné výzkumy a nepublikovat data. Odborné články v muzejních časopisech totiž zájemce dohledá i po mnoha desetiletích. Třetí oblastí je přímá práce s učiteli a dětmi, která mě baví skoro nejvíc, ale mám na ni nejmíň času.

Která skupina hmyzu Vás nejvíc baví. Co Vás na ní nejvíc fascinuje, máte nějaký oblíbený druh?

Kdysi jsem jako skoro každý malý broukař začínal se střevlíky. Ti se mě jako klíště drží vlastně doposud, protože pořád ještě určuju střevlíky z různých výzkumů. Ale už jsou pro mě jenom práce a to v mnoha případech ještě docela otravná, a proto se ji snažím tlumit, co to jen jde. Po nástupu do muzea jsem musel

Přírodovědná expozice ve věži Vsetínského zámku

dát dohromady sbírku motýlů. Naučil jsem se je a zhruba od roku 2005 se jim maximálně věnuju jak profesně, tak i ve volném čase. Motýli mají hodně výhod – není jich mnoho druhů, hodně se o nich ví a skoro ke každému druhu se dají povídat, jak se říká, zajímavé pravdivé pohádky pro děti a laiky.

Na motýlech je asi nejvíc fascinující jejich křehkost. Ale ne ta obecně vnímaná křehkost ve smyslu, že se na ně nesmí sahat a podobně. Toto jsou naopak fámy, které se snažím bořit.

Motýli jsou křehcí svými životními nároky, které se druh od druhu liší. „Vysekat“ motýla ze své louky je věc velmi jednoduchá. Stačí ji dvakrát za rok, dva roky po sobě v nevhodný čas a nevhodnou metodou posekat, a v balících sena odvezete všechny housenky. A je vymalováno. Kytky toho narozdíl od motýlů vydrží daleko více.

A nejoblíbenější zvíře? Po pravdě, i motýli jsou už práce. Čili mezi motýly bych si asi nevybral. Nejraději mám asi saranči vrzavou. A to hlavně, protože je to charismatický, dobře uchopitelný a ochranářsky pochopitelný druh. Samečci létají, mají červená křídla a vržou – které jiné zvíře to na louce umí :-). Samičky jsou tlusté a obrněné jako tanky. Nelétají, jen lezou. Takoví dinosauri mezi sarančaty. Přitom dokážou osídlit nové biotopy a mají mnoho fascinujících znaků, které jim umožňují nelogicky přežít mnoho let i na velmi malé pastvince.

Tématem tohoto Zpravodaje jsou linie, které spojují a rozdělují krajinu. Dokážete jakožto odborník na hmyz toto téma vztáhnout na tuto skupinu živočichů?

Chápu, kam tím míříte, ale zkusíme to jinak. Pro hmyz nejsou až tak důležité linie v krajině, jako pro vlky či medvědy. Samozřejmě, pokud je krajina propustná, propojená a pestrá, tak se mají hmyzové jak v bavlnce. Překážka typu cesty, zástavby či lokálního zalesnění pro ně není fatální. Linie, které jsou pro ně nejdůležitější, jsou živé linie v hlavách místních lidí. Jejich puzení starat se o pozemky po svých předcích, starat se o ně kontinuálně každý rok stejně či aspoň podobně s využitím modernější techniky. Bez linií rodin, bez dědů, synů a vnuků žijících a hospodařících staletí na stejných pozemcích bychom neměli už dnes co chránit.

Babočku paví oko dosud v krajině vidáme běžně

S liniemi se také dají spojit migrace. Jak to má hmyz či motýli s migracemi? Musí překonávat v naší krajině nepřekonatelné bariéry?

Valašská krajina je fenoménem v celé České republice. Je to totiž jedna z posledních horských krajin, která je živá, obydlená a dýchající. Proto také láká každoročně více a více turistů, kterým se buduje víc a víc hotelů. Víc a víc stavení se proměňuje v penziony. Prodává se víc a víc chalup na rodinnou rekreaci. Víc a víc lidí nemá důvod postaru hospodařit. Výsledkem tohoto bude kolaps valašské přírody navzdory všem ochranným snahám stejně tak, jak se tomu už dávno stalo v Krkonoších a Krušných horách či vcelku nedávno v Jeseníkách a Jizerkách. Bohatá příroda totiž stojí na činnosti a práci místních obyvatel a ne na úkolech a potřebách úředníků, kteří mohou místní pouze jen lehce směřovat a cíleně podporovat. A to jak psychicky, tak finančně – na fyzickou podporu už asi fakt nemáme síly:-)

Proto v porovnání s minulostí, ačkoli prošla valašská krajina vcelku drastickým vývojem a vzrůstem plochy lesa, nám zmizelo jen asi 10-15 druhů denních motýlů. V Jeseníkách je to například více než 50% druhů.

Migrací a expanzí se za posledních 20 let k nám dostala asi stejně velká parta druhů nových. Jestli je to v souvislosti s oteplováním či se novým druhům na zarostlém Valašsku teď víc líbí, se snažíme nyní výzkumy zjistit. Pro motýly není problém při migracích překonat i velké zalesněné plochy, dokážou přeletět hory, sledují koryta potoků a řek, přeletují po květnatých stráních stále dál a dál.

Naproti tomu u nás žije skupina „usedlých“ druhů motýlů, kteří se neradi šíří. Jde hlavně o modrásky a některé druhy okáčů. O tyto musíme proto pečovat s větším úsilím, protože jejich ztrátu by asi zpětná migrace neopravila.

Saranče vrzavá - vzácný druh výslunných pastvin

Myslete si, že motýli to mají v dnešní krajině těžší než třeba před sto lety?

Možná dokonce to mají nyní motýli lehčí než dřív. Před sto lety takřka neexistovalo místo, kde by se v krajině něco nedělo. Nedávno jsem navštívil ještě pořád „středověké“ krajiny na srbském venkově a v Makedonii. Motýlů tam žije třeba v jednom údolí velké množství druhů. Většina se ale dá potkat v několika málo kusech. Přežívají tak vždy na hranici lokálního vymření. Zdůvodnění je jasné, nikde se díky celoplošnému managementu nenakumuluje v jeden čas tolik zdrojů, aby se mohli pořádně namnožit a byli vidět aspoň v počtostech, jak jsme zvyklí na Valašsku (kde i chráněné druhy těží z místně zarůstajících strání s velkým množstvím zdrojů a pomístně můžeme na jedné louce potkat třeba 50 modrásků černoskrvných). V minulosti to na Valašsku muselo vypadat podobně. Motýli létali a „přemnožovali“ se velmi pomístně a vlastně byli všichni docela vzácní. Ale vždycky se v každém údolí

našla aspoň jedna či několik louček, kde se zrovna nepáslo či byla v „odpočinku“. Toto krátkodobé přemnožení však hodně druhů potřebuje k rekolonizaci z různých důvodů ztracených ploch.

Když populace motýlů vymírá, tak to neprobíhá nijak drasticky. Samotná zvířátka tím nijak netrpí. Nedá se říct, že by se váleli v předsmrtných křečích či by byli nějak smutní. Možná jsou dokonce i méně stresovaní klesající konkurencí a spokojenější, protože mají k výběru nektar z více druhů květin a samci absolvují za život méně soubojů a samice samečci zase méně prudí věčnými návrhy k páření... Navíc mnohé druhy na nedostatek partnerů reagují rozletěním se do okolí, kde partnery hledají. A úmrtnost takových osadníků je pak vysoká a rychlá. Rozhodně rychlejší než těch, co zůstali sedět doma na své loučce a zemřou stářím bez možnosti se rozmnožit :-)

Valašská krajina je v České republice jedna z posledních horských krajin, která je živá, obydlená a dýchající

Cesty života a smrti o cestách očima ochránáře

Jiří Lehký

Co skrývá slovní spojení silnice-smrt, si představí každý - přejetí zajáci, ježci, karoserie rozmlácená po srážce s divočkem. Méně už jsou vidět stovky ptáků, které svůj poslední let končí v příkopech silnic, sražené stále rychlejšími vozidly nebo „jen“ jejich tlakovou vlnou.

Na vině kolizí ale nejsou vždy jen řidiči. Vyhřátý asfaltový povrch láká, hlavně navečer, když se vzduch ochladí, spoustu bezobratlých (tedy studenokrevných) živočichů. Za nimi pak přichází i jejich predátoři - třeba ježci. Milióny let prověřená ježkova obrana proti nebezpečí - stočit se do klubička - bohužel proti metrákovým až tunovým kolosům aut nestačí.

I zvířata potřebují své cesty

V médiích se objevují články o tom, že houstnoucí silniční a dálniční síť a intenzita dopravy znesnadňují či znemožňují putování zvířat po jejich tisíciletých trasách. Jako opatření proti střetu velké zvěře s auty (nebezpečné pro řidiče, smrtící pro zvěř) se začaly dálnice a silnice 1. třídy oplocovat. V souvislosti s tím se pak do povědomí lidí pomalu dostává i slovní spojení „migrační koridor“. Bohužel občas s lehcí skandalizující podtextem: „Most pro medvědy bude stát až půl miliardy“ (iDnes.cz 20. 5. 2009). Přitom v našich beskydských podmínkách jde většinou o pás dosud nezastavěného území mezi dvěma obcemi, kudy mohou přejít srnky, zajáci, divočáci, ...

V jarním období se lze místy setkat s hromadným tahem žab z jejich zimovišť k vodním nádržím. Snad všichni řidiči si na jaře všimli někde okolo cest nízkých plůtků z plastové folie - ty zabrání putujícím žabám skočit na cestu. Musí se vydat podél fólie a posléze skončí v zakopaných kýblech. Stačí pak chycené žáby „přenést přes cestu“ a opatrně vypustit do jejich vytouženého rybníčka. V posledních letech jsme toto u nás dělali na Hutisku-Solanci, v Řece, Oldřichovicích a Horní Lomně.

Rostlinné a živočišné emigrace

Přináší ale naše budování cest přírodě i něco pozitivního? Možná víc, než byste čekali! S lidmi „přicestovala“ řada rostlinných i živočišných druhů. Například Beskydy - do středověku zde byl prakticky souvislý hvozď, a tudíž bychom tady našli hlavně typické lesní druhy. Většina druhů „otevřené“ (nelesní) krajiny se sem dostala až s lidmi, kteří hory postupně kolonizovali. Některé rostliny přinesli lidé záměrně, jiné se sem dostaly třeba se senem pro domácí zvířata, semínka jiných byla zamotána ve vlně ovcí, semínka plevelů byla v osivu apod.

Uprchlické tábory

Jako pohádka dnes znějí zprávy přírodovědců o tom, jak na náspech některých dálnic vznikají unikátní biotopy - v leccems podobné u nás dávno zmizelým stepím. Tyto kousky krajiny bychom mohli přirovnat k jakýmsi uprchlickým táborům pro rostliny a živočichy. Není divu - je to často pás „země nikoho“ uprostřed totálně zkulturnované (zastavěné, nebo naopak rozorané) krajiny. A zatímco

po asfaltovém pásu denně proudí tisíce aut, pár kroků odsud, na travnatém pásu se daří stepním travinám, motýlům a hmyzu.

Cesty a stromy

Ani z krajinářského pohledu nemusí být cesty jen jízvou na tváři krajiny. Představte si malebně se vinoucí cestu, obklopenou stromy... obzvláště pokud to jsou ovocné stromy. Pastva pro včely, požitek z krásy květů, užitek z úrody. Osvícení panovníci je prý nařizovali vysazovat okolo cest, aby poskytovaly stín a plody pochoduujícím armádám. Časté bývaly alej i z neovocných dřevin - lip, jasanů, jírovců či dubů na hrázích rybníků. Až naše posedlost automobily a touha po širších (zdánlivě bezpečnějších) cestách znamenaly mnohde konec idylly.

Tam, kde takovéto aleje vydržely do dnešních dnů, jsou často chráněny zákonem. Staleté stromy jsou obvykle domovem řady vzácných druhů živočichů - a to nejen ptáků. Nenápadný, ale evropskými zákony chráněný brouk, páchník hnědý, žije v trouchu starých listnatých stromů a doslova „zachránil“ nejeden strom či alej - například lipovou alej mezi Hnojníkem a Komorní Lhotkou.

Život lesní cesty

A nakonec příklad, jak se může měnit pohled ochránářů na cestu. Pro odvoz dřeva z (hospodářského) lesa je nějaká cesta nezbytná - obvykle se jen prohrne buldozerem. Jízva na tváři Matičky Země! Je narušena souvislost lesního porostu! Budou tu jezdit cyklisti, motorkáři, budou tu chodit lidi!

„Migrační“ síť zvaná ÚSES

Jaroslav Müller

Za 10-20 let (pokud mezitím není z evropských dotací vyasfaltována) už je jízva zhojená. Cesta je zarostlá, v hlubokých kolejkách po traktorech se drží voda a láká kuňky a čolky, v blátě se dají najít stopy šelem – zoolog je nadšen. Ani botanik nepřijde zkrátka - na okrajích cesty se uchytily druhy, které by v hustém lese neměly šanci (potřebují více světla, vyhovuje jim obnažená půda zářezu cesty apod.) Lesní biotop je najednou pestřejší...

A co dál?

Je zřejmé, že v nejbližších desetiletích se bez aut a cest neobejdeme. A podobně se neobejdeme bez kousku přírody, kde budeme moci načerpat sílu, inspiraci nebo se prostě jen kochat její krásou. I proto je zde CHKO a naším přáním je, aby se cesty (a částečně i jejich uživatelé) přizpůsobovaly krajině, nikoli krajina cestám. ■

Jedním z nejvýznamnějších problémů, se kterým se potýká ochrana přírody, je hrozba zániku řady druhů rostlin a živočichů, díky likvidaci jejich původního životního prostředí. Mezi posledními místy současného výskytu stojí nepře-konatelné překážky, které neumožňují migraci druhů, která je často nezbytnou podmínkou jejich přežití. Při zániku takovéto lokality dochází často i k úplnému vymizení některých druhů v dané oblasti. Takovými překážkami v naší krajině jsou nejen města, dálnice a jiné frekventované komunikace, ale i rozsáhlé intenzivně obhospodařované plochy, jako jsou velké lány polí bez rozptýlené zeleně a remízků, intenzivně využívané, hnojené, často druhově chudé louky a rozsáhlé plochy lesů nevhodného druhového složení (u nás převážně nepůvodní smrkové monokultury).

Výše uvedený problém se snaží částečně řešit tzv. územní systém ekologické stability (ÚSES). Jde o vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů (např. lesy, remízy, vodní toky s břehovými porosty), které v krajině udržují přírodní rovnováhu.

Biocentra a biokoridory

ÚSES vzniká propojením tzv. biocentra (lesní porost s přirozenou dřevinnou sklad-

bou, louka s převahou přirozeně rostoucích druhů, rybníky, mokřady, rašeliniště, tůně, meze, remízy) a biokoridorů (vodní toky, břehové porosty, hřebeny hor či vrchů, pásy lesa, stromořadí a aleje, pásy trvalého travního porostu) do podoby sítě pokrývající krajinu.

Pro snazší pochopení funkce ÚSES v krajině můžeme použít analogii lidských sídel a dopravní infrastruktury. Podobně jako vesnice a města různých velikostí a významu umožňují lidem zde trvale žít, tak by měly biocentra všech tří úrovní (lokální až nadregionální) umožnit trvalou existenci rostlin a volně žijících živočichů v krajině.

A podobně jako např. silnice a železnice (různých tříd a významu) lidem umožňují přesouvat se z místa na místo, tak by měly biokoridory (lokální až nadregionální - podle významu) umožnit migraci rostlinám a živočichům v krajině, která je v současnosti vinou jejího intenzivního využívání lidmi na mnoha místech neprostopupná.

Konečné vymezení ÚSES je obsaženo v územních plánech každé obce a mělo by zohlednit nejen přírodní faktory, ale také aktuální stav krajiny a společenské limity a záměry. Ochrana tohoto systému je pak podle zákona povinností všech vlastníků a uživatelů pozemků, které jsou součástí ÚSES. ■

Kde je mokro v lese žádoucí

Aneta Valasová

Přírodní rezervace

V Podolánkách

Rozloha: 32,06 ha
Datum vyhlášení: 1955
Katastrální území: Čeladná

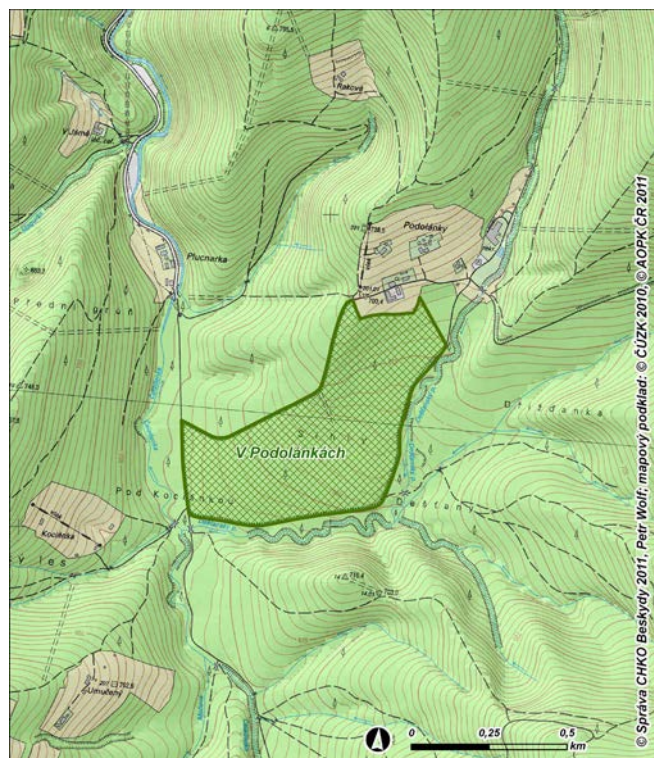
V tomto zpravodaji si představíme chráněné území, které zcela vystihuje téma čísla, a to „Linie, které spojují a rozdělují krajinu“. PR V Podolánkách je totiž obklopena výraznými liniemi hned ze tří stran – je sevřena mezi cestami. Navíc údolím říčky Čeladenky procházela dokonce již stará obchodní cesta z Moravy do Uher.

Jak již samotný název napovídá, tato PR nemá oproti většině lesních PR v Beskydech svažitý charakter. Zaujímá jen mírně ukloněný náplavový kužel na pravém břehu Čeladenky. Leží v nadmořské výšce 630 až 700 m. Jak už bylo zmíněno, území je ze tří stran lemováno cestami, ze kterých můžeme do rezervace pohodlně nahlédnout. Vstup mimo tyto cesty však není povolen.

Právě dobrá přístupnost byla příčinou intenzivního lesnického obhospodařování, které započalo již v 19. století. Tím došlo téměř k vymizení v minulosti hojně zastoupené jedle bělokoré a k celkové změně lesa. Dalším prohrěškem dřívějšího hospodaření byla snaha o snížení hladiny podzemní vody, patrná z pozůstatků sítě odvodňovacích (melioračních) příkopů. Navzdory těmto snahám se nám ale do dnešních dnů zachovalo jedinečné území se zbytky podmáčené smrčiny, s výskytem rašelinných světlinek. Na jedné z nich dokonce roste vzácná rosnatka okrouhlostá. V horních patrech porostu navíc můžeme stále najít kvalitní, zřejmě původní beskydské smrky.

Pro vznik podmáčených smrčin je vedle vysoké hladiny podzemní vody nutný také zpomalený odtok vody. Díky nestabilnímu podloží se v podmáčených místech PR můžeme setkat s četnými vývraty smrků. Klíčové je ponechání vývratů i jiného tlejícího dřeva na místě. Tento substrát totiž hostí jediný zaznamenaný ohrožený druh mechu – játrovku stěkovec široký. Tlející dřevo je to právě také pro významné houby, tzv. mykorhizní pavučince. Často zmiňovanou skupinou v souvislosti s tlejícím dřevem je i hmyz. V Podolánkách je 26 % nalezených druhů brouků svým vývojem přímo vázáno na odumřelou tlející dřevní hmotu smrku a dalších 71 % druhů je na ní přímo existenčně závislých, včetně ohroženého střevlíka (*Carabus arvensis*). V těchto podmáčených je padlé dřevo na mnohých místech jediným útočištěm hmyzu k přezimování. Velmi úzkou závislost na dřevní hmotě - v podobě odumřelých, suchých či narušených stromů - mají také zástupci ptáků. Zde mohou najít nejen zdroj potravy, ale také vhodná místa pro hnízdění. Celkovou výjimečnost vodou dostatečně zásobených částí PR dokládá výskyt velmi vzácného motýla píďalky pramenišní, vyskytující se na Moravě pouze v Beskydech a Podyjí. Z dalších motýlů můžeme zmínit horský druh hrotnokřídlece kapradinového, kterému se daří v lesích s bohatým kapradinovým podrostem.

Pro záchranu všech těchto přírodních pokladů je nutné ponechat poslední nedotčené části PR V Podolánkách bez zásahů a v aktivní péči se zaměřit na méně podmáčené části lesa. Stejně tak je nezbytné, aby návštěvníci Beskyd měli na paměti zákaz vstupu do PR, jejíž klid je i tak dost narušen liniemi cest vedoucích podél hranice. ■

Ohniváček celkový se nejčastěji vyskytuje podél potoků a v okolí pramenišť. Je to druh, který se z naší přírody rychle vytrácí. Živnými rostlinami housenek jsou především různé druhy štovic. Foto: M. Vojtíšek

Pohled na podmáčenou část PR V Podolánkách s bohatým výskytem rašeliničky. Díky vysoké hladině podzemní vody se na území PR roztroušeně vyskytují také zbytky rašelinných jezírek. Foto: A. Valasová

Rohozec trojlaločný patří mezi často se vyskytující druhy mechů. Řadíme jej do skupiny tzv. listnatých játrovek. Jde o charakteristický druh podmáčených smrčín. Foto: V. Plášek

Ploník obecný je velmi vysoký, statný, 20–50 cm vysoký mech. Nejčastěji jej najdeme v rašelinných lesích, na rašeliništích, vlhkých loukách a u potoků. Foto: V. Plášek

Střevlík zrnitý patří mezi velké druhy střevlíků. Vyhledává vlhčí místa kolem vod nebo podmáčenou půdu. Foto: F. Trnka

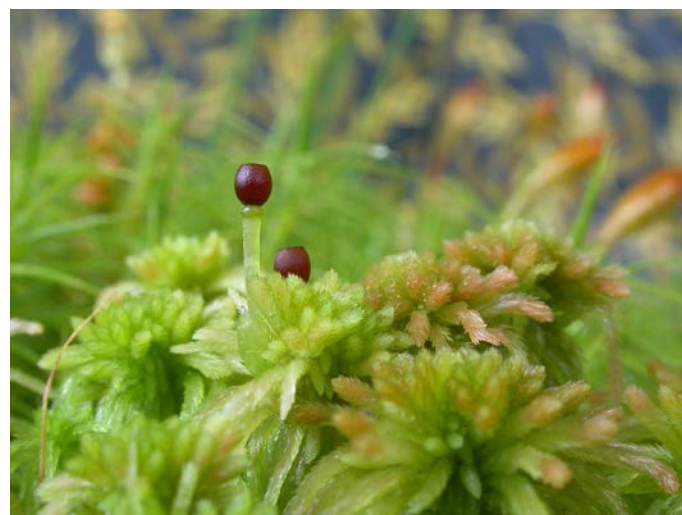
Rosnatka okrouhlostá je jednou z nejnámějších masožravých rostlin. Najdeme ji na půdách s malým obsahem živin. Právě živiny si doplňuje originálním způsobem – „loví hmyz“ na lepkavou tekutinu podobnou rose (odtud název). Foto: F. Jaskula

Před pár lety se v PR V Podolánkách objevila velmi vzácná rostlina - klikva bahenní. V Podolánkách však není původní, byla zde vysazena neznámým člověkem. Foto: F. Jaskula

Ďáblík bahenní roste nedaleko PR - u potoka Čeladenka a Velkého potoka. Ďáblík má nápadný bílý toulec, který je považován za velký květ, ve skutečnosti se však jedná o listen. Samotné květenství je nenápadná palice ukrytá uvnitř toulce. Foto: F. Jaskula

Rašelíník křivolitý vytváří velké zelené až hnědavé porosty. Rašelínky dokážou nasát obrovské množství vody, ze které pak získávají živiny, kterých v kyselém prostředí, kde rašelíniky rostou, není mnoho. Foto: V. Plášek

Ovce na Radhošti

Marie Popelářová

„Dobrý den, Blinko!“

„Daj pámbu!“ pokýval hlavou a ze známosti dodal: „Jaj, buď dobrý, buď.“

„A jakže se vám ovce daří letos?“

„Ja, tož jak,“ rozhovořil se stařík, faječku vyndal a že je to letos slabé, že jich málo, jen dvě stě, že skoro ani za pašu nestojí. Prý přišli hospodáři na nic a prodávají.

Takto vykreslil Svatopluk Čech svůj rozhovor s Vincencem Blinkou, posledním bačou na Radhošti.

Pastevectví na Radhošti má hlubokou historii, spojenou se samými počátky salašnického hospodaření v Beskydech. Po desetiletích nepasení (s výjimkou let 2003 a 2004) zkusila Správa CHKO Beskydy letos znovu pastvu na Radhošti obnovit. Příprava nastala už v minulém roce, kdy byl takřka celý hřeben posečen a pro ovce tak připravena čerstvější tráva. Nic by však nešlo zrealizovat bez vstřícnosti pánů Ing. J. Válka, Ing. L. Dobeše z Lesní správy Rožnov pod Radhoštěm a Ing. J. Holuba ze Státní správy lesů, jež

pozemky spravují. Pastva na Radhošti není dnes pro žádného hospodáře nijak ekonomicky výhodná, a to ani za příspěví dotací, vyžaduje proto zapojení lidí s notnou dávkou nadšení! Za nadšení i odvahu vrhnout se do nelehké organizace pastvy tak náleží dík vlastníkům ovcí a hospodářům – Václavovi Kutílkovi a Ing. Igorovi Dobešovi, a také pastevcům – paní Janě Dobešové a Jiřímu Horákovi, kteří se 24 hodin denně o ovečky na hřebeni starali, vozili jim vodu, stavěli ohradníky, přeháněli stádo... Za poskytnutí přístřeší před nepřízní počasí vdčíme Ing. R. Pavlicovi z Horské služby. Opravdu jen díky spolupráci a vstřícnosti více lidí (a financím z Programu péče o krajinu) se letos na Radhošti od května až do cyrilometodějské pouti páslo až 80 ovcí! Věříme, že se podaří vytrvat a alespoň trochu navrátit něco z „barevnosti“ horského trávníku a krásy doby, kdy na hřebeni bačovali bratři Blinkové.

V září byl na ČT2 odvysílán pořad „Přidej se“ věnovaný pastevectví v Beskydech i pastvě na Radhošti, pořad můžete zhlédnout na internetových stránkách České televize. ■

Za ptačím putováním

Jaroslav Koleček

Ptačí migrace patří mezi nejúchvatnější přírodní fenomény. Každoročně se na krátkou či delší cestu vydávají miliony ptáků a i ti, které označujeme za stálé, podnikají zpravidla alespoň místní potulky.

Samotný vznik migračního chování ale není dodnes uspokojivě objasněn. Je jisté, že tah ptáků je jev velmi starý a za jeho vznikem stálo pravděpodobně, vedle sezónních změn klimatu, také soupeření o zdroje. Podle klasické teorie byl vznik migrace spojen právě s druhy severněji položených hnízdišť, které byly nuceny se na zimu přesídlit do jižních oblastí. Novější studie však naznačují, že původ většiny migrujících druhů může být v tropech, odkud se tyto ptáci rozšířili do našich zeměpisných šířek.

Rekordman rákosník

Ptáci se musí na svou náročnou cestu dobře připravit – s tím souvisí zvýšený příjem potravy nebo přepelichání. U nočních migrantů navíc dochází dvakrát ročně k přesunu aktivity do nočních hodin. Teprve nedávno se zjistilo, že v noci mohou táhnout i druhy, u nichž bychom to nečekali – tedy např. vlaštovky nebo pěnkavy. Rychlost tahu nebývá zejména u menších druhů migrujících na kratší

vzdálenost velká (desítky km za den). Naopak velké druhy mohou za den urazit i několika-setkilometrové vzdálenosti. Výjimečným je v tomto ohledu nález rákosníka proužkovaného, kterého jsme okroužkovali v Poodří v roce 2007. Pták byl hned druhého dne kontrolován u maďarského Szegedu, 400 km od místa okroužkování!

Tahové cesty

Naše druhy táhnou do Afriky nejčastěji třemi tahovými cestami. Tzv. jihozápadní cesta vede přes Gibraltarskou úžinu, jihovýchodní cesta přes Balkánský poloostrov a Blízký východ (využívá i většina beskydských migrantů), nejméně využívána je trasa vedoucí přes Apeninský poloostrov. Zajímavou výjimkou je tah lejsků malých (hnízdících i u nás v Beskydech) a hýlů rudých, kteří zimují pravděpodobně až v jižní Asii. Nejvytrvalejšími poutníky jsou např. vlaštovky a čápi, kteří mohou zavítat až do Jihoafrické republiky. Z Beskyd máme dnes již díky značení mláďat na hnízdě barevnými, dalekohledem odečitatelnými kroužky od roku 2004 na šedesát zpětných hlášení černých čápů z Izraele. Asi nás v této souvislosti napadne, podle čeho se ptáci na tahu orientují. Dříve se soudilo, že se ptáci orientují podle polohy Slunce a hvězd, moderní metody odhalily dva systémy ori-

entace pomocí zemského magnetismu (tzv. inklinální kompas, magnetické krystalky v tkáních). Teorii vysvětlujících orientaci ptáků na tahu je však více.

Zkusme se někdy při podzimní vycházce jen tak zastavit na přehledném místě a chvíli pozorovat hejna přeletujících ptáků. Kam asi letí? ■

Autor je postgraduálním studentem Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a předsedou Moravského ornitologického spolku – pobočky České společnosti ornitologické.

Komu zvoní hrana

ČSOP Salamandr

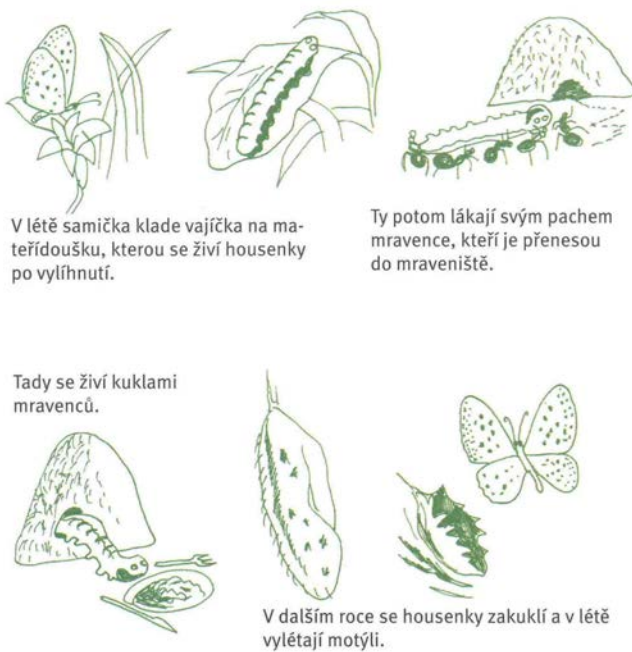
Modrásek černoskvrnný (foto na titulní straně) býval v České republice v minulosti běžným druhem. Ještě v 70. letech 20. století o něm stále autoři psali jako o hojném druhu, aniž by tušili, že je něco v nepořádku, a motýl zatím pomalu vymizel.

Na většině území našeho státu nebyl modrásek černoskvrnný zaznamenán po desítky let. Místy dnes přežívají populace čítající maximálně stovky motýlů, které díky malé početnosti doslova živoří. Jediná větší a vitálnější populace v České republice žije už jen v oblasti Horního Vsacka. Nevýhodou tohoto motýla je složitý vývoj. Potřebuje bohaté porosty mateřidoušky a silné populace hostitelských mravenců, to vše nachází pouze na extenzivních pastvinách. Mateřidoušku motýl potřebuje k nakladiení vajíček a pro potravu housenek. Housenky se časem přemístí na zem, kde pachem, který je podobný pachu mravenčích larev, lákají mravence. Mravenec v domnění, že jde o „zbloudilou“ mravenčí larvu, larvu motýla (housenku) přenesou do mraveniště, kde pak housenka požírá larvy a kukly mravenců. Časem se zakuklí a následně vylíhlý motýl okamžitě opouští mraveniště.

Úbytek modrásků má jednoznačný důvod: zánik pastvy. S ukončením pastvy dochází ke změně druhového složení pastviny, k následnému ústupu mateřidoušky i mravenců, časem začne luční porost zarůstat křovinami a pomalu se mění v les.

O louky, kde se modrásek vyskytuje, pečuje ČSOP Salamandr a Správa CHKO Beskydy, a to již pěknou řádku let. Pracovníci Salamandru provádějí na zarůstajících loukách výřezy náletu a kosí trávu, do budoucna se také počítá s pastvou ovcí. Správa CHKO zajišťuje údržbu pastvin hlavně prostřednictvím samotných vlastníků a nájemců pozemků. Tato péče je prováděna na místech, kde to má z pohledu odborníků pro modrásků smysl. Práce byly zatím financovány z několika projektů a Programu péče o krajinu. V současnosti ČSOP čeká na schválení projektu z Operačního programu Životní prostředí, aby mohl svou péči dále rozšířit.

Modrásek černoskvrnný má specifické životní nároky.

V letošním roce se navíc náš ČSOP rozhodl své úsilí o záchranu modrásků podpořit veřejnou sbírkou. Do podpory sbírky se zapojilo i Muzeum regionu Valašsko, které pomáhá se zajišťováním její publicity. Pokud nechcete, aby modráskovi skutečně odzvonilo, máte možnost jej podpořit například dárcovskou sms (DMS). Instrukce k tomu, jak posílat DMSky, najdete na straně 14. tohoto Zpravodaje a podrobnější informace o sbírce jsou zveřejněny na stránkách www.salamandr.info v záložce projekty. ■

Biokoridory na Jablunkovsku

Vojtěch Bajer /ČSOP Salamandr

Jablunkovskou brázdou vede významné komunikační spojení se Slovenskem. Toto území ale není důležité jen pro přesun lidí, díky návaznosti Slezských a Moravskoslezských Beskyd je stejně významné i pro pohyb zvířat. Jen se v něm ta zvířata pohybují jinak, napříč brázdou. Proto je pro ně stále větším problémem vysoká dopravní intenzita na hlavním silničním tahu a téměř souvislá zástavba údolí.

Nejdůležitější migrační trasa v oblasti prochází mezi Jablunkovem a Mosty a pak dále ke státní hranici. Jako součást nadregionálního biokoridoru v rámci územního systému ekologické stability se dostala i do územních plánů obcí. V Jablunkovské brázdě je ale zatím tento biokoridor v podstatě nefunkční, z větší části vede přes současné louky nebo

pole. Velká část majitelů navíc zřejmě ani netuší, že právě přes jejich pozemky je biokoridor navržen, a pokud přece ano, většinou nevnímá toto opatření jako přínos, ale jako něco, co si vymysleli úředníci.

Aby se situace změnila a s biokoridory se pohnulo alespoň něco dopředu, začala vlastníky pozemků oslovovat nezisková organizace ČSOP Salamandr. Děje se tak ve spolupráci s Agenturou ochrany přírody a krajiny a s podporou Moravskoslezského kraje. Až když budou známy záměry a názory vlastníků, bude zřejmé, jaké části biokoridoru půjde realizovat. Podle toho bude také možné podrobněji plánovat, kolik peněz bude potřeba získat a jak přesně by mohl biokoridor vypadat. S výsledky rozhovorů totiž bude pracovat odborný projektant tak, aby výsledná podoba biokoridorů vyhovovala co nejvíce li-

dem i zvířatům. Koridor může vypadat velmi různě, v jednotlivých částech může jít například o les, plochy keřů, sady nebo aleje.

Rozhodně také není nezbytné, aby koridor vznikl najednou. Nikdy se nepodaří, aby zároveň souhlasily desítky majitelů, a bude i obtížné najednou získat potřebné množství peněz. Koridor však bude mít význam, i když bude vznikat dlouhodobě po částech. Podstatné je, aby na jeho vymezené ploše nedocházelo k zástavbě.

Už mnoho let se často velmi emotivně diskutuje o stavbě ekoduktu nad hlavním tahem na Slovensko a asi ještě dlouho se na něj nebudou peníze. Snad se biokoridory podaří zrealizovat alespoň trochu rychleji. ■

Čáp černý

Petr Kafka

Čáp černý - velký, avšak nenápadný pták, patří k pravidelným obyvatelům beskydských kopců. Spatřit ho lze však pouze v jarních a letních měsících. V druhé polovině srpna nás totiž čápi opouští a vydávají se na cestu do afrických zimovišť. Ta leží v subsaharské oblasti v širokém pásu od Senegalu po Etiopii. Čápi při svém letu využívají teplé stoupavé proudy, které se vytváří nad sluncem ozářenou pevninou a umožňují jim překonávat velké vzdálenosti bez mávnutí křídly. Proto čápi nelétají na svá zimoviště přímo, ale obletují Středozemní moře tzv. západní cestou přes Gibraltar nebo využívají východní cestu přes Balkán a Malou Asii.

Černí čápi z Moravy využívají především cestu východní a výjimkou nejsou ani čápi z Beskyd. Na podzim byli například na tradiční migrační zastávce v Izraeli pozorováni čápi pocházející od Malé Bystřice, Starých Hamrů či Halenkovy. Také čáp s kroužkem 6UT narozený v roce 2002 u Velkých Karlovic bývá téměř každým rokem v Izraeli pozorován. Na místních rybnících však zůstává po celou zimu, zkrátit si

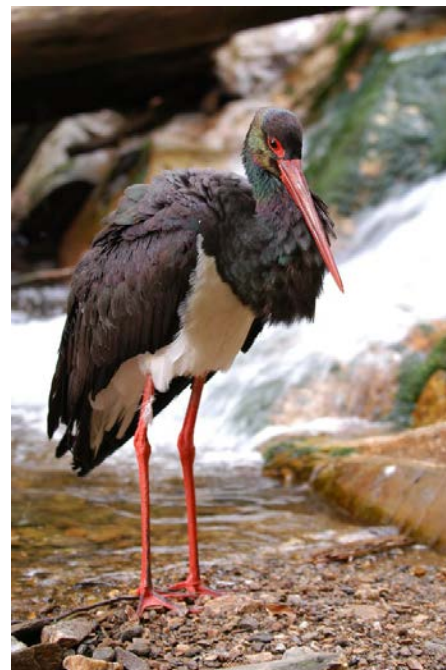
tak obvykle téměř 6000km dlouhou trasu na polovinu.

Ze západní Evropy jakákoliv zpětná hlášení beskydských čápů chybí. Zajímavý je však nálezk loňského mláděte od Kunčic p. Ondřejníkem. To odchytili místní ornitologové na konci října zraněné ve střední části Itálie. Mladý čáp se tedy málo využívaného přeletu moře přes Sicílii do Tuniska bohužel nedočkal.

Další zajímavý kousek se podařil mláděti z Bílé. To hned několik dní po opuštění hnízda pochodovalo po ulici v polském městě Kietrz. Od místních si proto vysloužilo přezdívku Uličník a svědčí o malé plachosti ještě nezkušených ptáků.

Ačkoliv bylo zatím získáno jen několik poznatků o tahu čápů černých z Beskyd, pomocí kroužkování jsme i přesto mohli nahlédnout do tajů jejich života. ■

Autor je studentem zoologie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Borůvky – důležitý potravní zdroj tetřevů a medvědů

Dana Bartošová

Brusnice borůvka roste ve velké části Evropy a vyskytuje se i v určitých oblastech Asie. Ve střední Evropě ji najdeme nejčastěji ve vyšších polohách. Vytváří často rozsáhlé porosty zejména v řídkých světlých lesích, na lesních okrajích a rašeliništích. Čerstvé borůvky patří pro vysoký obsah vitamínů mezi nejvyhledávanější a nejhodnotnější ovoce. Keřiky borůvek svými hustými kořeny chrání půdu před erozí a tím má borůvka i velký ekologický význam. Borůvky jsou také důležitým zdrojem potravy pro mnohé lesní živočichy (tetřev, tetřívka, jeřábek, medvěd, jezevec). Na území CHKO Beskydy je nutno zachovat tuto potravu v dostatečném množství především pro tetřeva hlušce a medvěda hnědého, kteří patří mezi kriticky ohrožené druhy a zároveň zákonem chráněné.

Tetřev hlušec je jedním z hlavních předmětů ochrany ptačí oblasti Beskydy a medvěd hnědý je předmětem ochrany Evropsky významné lokality Beskydy. Tetřev se živí převážně pupeny, výhonky, jehličím, bobulemi a v men-

ší míře i hmyzem. Borůvka tvoří podstatnou součást letní a podzimní potravy tetřevů. Medvěd sice patří mezi šelmy, ale je všežravec a až 90 % jeho potravy tvoří rostlinná strava. Pro medvědy z naší karpatské oblasti jsou v létě a na podzim borůvky životně důležité.

V době zrání borůvek se v médiích objevují zprávy o drancování borůvkových lokalit, dokonce o záměrném ničení keřiků borůvek kvůli snadnějšímu sklizení bobulí. Je proto namístě připomenout ochranu borůvčí jako potravního zdroje chráněných živočichů.

Zejména v létě jsou v přelidněných Beskydech významnými a často posledními útočišti tetřevů a medvědů především velká zvláště chráněná území (přírodní rezervace a památky), která slouží nejen jako poslední útočiště tetřevů a medvědů, ale i jako jejich „spížirna“. Proto je v těchto územích často omezen vstup a občas i sběr lesních plodů.

Přes oblibu borůvek a zisk z jejich sběru by mělo v horských lesích Beskyd zůstat dostatek těchto lesních plodů jako potrava pro tetřevy, medvědy a další volně žijící živočichy.

Na rozdíl od nás lidí, kteří si potraviny včetně nejrůznějšího ovoce můžeme koupit, jsou zvířata odkázána jen na to, co jim v přírodě necháme. ■

Železnice, která spojovala

Marie Popelářová

Historie...

Koleje vyjeté v prašných cestách od potahů existovaly dávno. Železniční koleje se v Beskydech začaly budovat kvůli přepravě vytěženého dřeva z nepřístupných hor – nahrazovaly i doplňovaly vodní cesty, kterými se splavovalo dřevo k dalšímu zpracování.

S trochou nadsázky historikové tvrdí, že na počátku 20. století byly v Beskydech víc železničních tratí než zpevněných silnic.

V roce 1908 se poprvé rozjel také vlak z Ostravice přes Staré Hamry do obce Bílá. Železnice spojila horské samoty s okolním světem, podpořila rozvoj turistiky, ale především vozila dřevo do arcibiskupské pily v Ostravici. Na tuto „hlavní“ trať navazovala také úzkokolejná lesní dráha z Bílé na Mezivodí a následně z Mezivodí k Bedřichovu klauzu. Železnice na Bílou přečkala přechod fronty za 2. světové války i zestátnění v roce 1945, musela však ustoupit výstavbě vodní nádrže Šance. Poslední vláček projel po trati Ostravice – Bílá v lednu roku 1965.

...a současnost

Železniční přepravu nahrazuje dnes přeprava kamionová. Nákladní auta naložená dřevem jezdí sem a tam (rozuměj z lesa – a kupodivu i do lesa). Po neplacené silnici přes Bílou a Staré Hamry fičí kdoví kam i mezinárodní kamióny s nákladem kdoví čeho. Zvlášť neúnosná je dopravní situace v zimě... Na železničku vedoucí do Bílé můžeme jen nostalgicky vzpomínat a hledat její poslední pozůstatky: Na nádraží v Ostravici je dosud zakonzervována původní kolej na dřevěných pražcích vedoucí na Bílou. Bují mezi nimi nálety stromů a křovin. Při poklesu vodní hladiny vidíme těleso tratě i propustky na dně přehrady Šance. Bývalé těleso železniční tratě je zachováno také na levém břehu Ostravice ve Starých Hamrech. Pod lomem v Bílé zůstala opěra mostu přes říčku. Nepřehlédnutelným je těleso bývalé tratě od rozcestí Černá až do Bílé, které dnes slouží jako korpus stávající komunikace. A budova bývalého nádraží, výtopna i vozovna v Bílé jsou k různým účelům využívány dodnes. Na konci tratě nás na poslední vlak do Bílé upomene ještě dřevěný vláček na plotu místní pily. ■

O svobodě pohybu (v chráněných územích obzvláště)

Jiří Lehký

Málokdo ze současníků si ji uvědomuje – dokud jej někdo, nebo něco, neupozorní na to, že není bezbřehá. Mluví o svobodě pohybu naší krajiny. Nebudu se zmiňovat o tom, že často je pouze hypotetická, neboť krajina je pro pěšího či cyklo-turistu málo přístupná – dávné cesty a pěšiny byly zaorány, zarostly nebo se změnily v asfaltové cesty se spoustou aut. Nemluvě o tom, jak přibývá plotů, ohrad, zdí, ...

Spíš chci upozornit na to, že na rozdíl od mnoha jiných zemí můžeme dosud chodit skoro všude. Dokonce na to pamatuje i § 63 zákona o ochraně přírody, který zaručuje právo na volný průchod (nikoli průjezd!) přes pozemky ve vlastnictví státu, obce či jiné právnické osoby, pokud tím nepůsobí škody na jejich majetku. V lesích je toto právo dokonce rozšířeno i na lesy v soukromém vlastnictví! (§ 19 lesního zákona) – vstup do lesa může zakázat pouze orgán státní správy lesů.

Jak je ale naznačeno v úvodu, toto právo má i své meze. Samozřejmostí by měl být zákaz vstupu do vojenských prostorů, do lesních oplotenek, do lánu neposečeného obilí či louky těsně před senosečí. Většina lidí má také za to, že v chráněných územích se „může chodit jen po značkách“.

Obecně platí zákaz pohybu mimo značené cesty pouze v nejpřísněji chráněných územích – těmi jsou národní přírodní rezervace (v Beskydech jich máme 7) či 1. zóně národního parku. V přírodních rezervacích (těch máme 26) může být pohyb lidí omezen vyhláškou příslušného území. A tak v některých PR (např. nedávno vyhlášená PR Ropice) si můžeme chodit opravdu, kde chceme, ve většině ostatních bychom se ale měli držet značených stezek, příp. zpevněných cest. Důvodem tohoto omezení většinou není ochrana vegetace před sešlapem apod., ale především zajištění klidu pro zde žijící živočichy. S neustávajícím přílivem lidí do hor roste význam chráněných území jako útočišť zvěře a ptactva – ty jsou pak pomyslnými ostrovy přírody v moři lidmi využívané krajiny. ■

Co je nového kolem Dolu Frenštát

Je to už více než rok, co jsme Vás naposledy informovali o aktivitách těžařů i jejich od-půrců. Na první pohled se za tu dobu moc nezměnilo. A vlastně ani na druhý ne. Věže stojí, správné řízení se stále vedou, návrhy textu státní surovinové politiky nerespektují požadavky obcí a strašák těžby stále obchází Frenštátskem. Přesto - jedna malá změna tu je. Před rokem bylo z podnětu obcí zahájeno řízení o odstranění nepovolených staveb v areálu dolů (je jich více než 50 včetně dvou těžních věží, které mimochodem měly kolaudační povolení pouze do roku 1989 a 1990). Společnost OKD a.s., která stavby vlastní, požádala o dodatečné prodloužení platnosti staveb až do roku 2031, čímž mimo jiné dle stavebního zákona přerušila zahájené řízení o odstranění staveb. S tímto dodatečným povolením nesouhlasila Správa CHKO a proti tomuto jejím nesouhlasu se OKD a.s. odvolala. V odvolacím řízení u krajského úřadu bylo stanovisko Správy potvrzeno a tím bylo ukončeno řízení o dodatečném povolení staveb. Ještě jste se v tom úředním kolotoči neztratil? Tak tedy dále. Nesouhlasné ukončení řízení o dodatečném povolení staveb umožnilo stavebnímu úřadu ve Frenštátě pokračovat

v řízení o odstranění předmětných staveb. Úřad svolal v dané věci jednání, doplnil spis o nové podklady a nyní všichni čekají na vydání jeho rozhodnutí.

Problematika je však mnohem složitější a vstupují do ní také rozhodnutí Báňského úřadu o konzervačním režimu dolů, požadavky na ražbu průzkumné štoly a mnoho dalších skutečností. Můžeme také očekávat řadu odvolání a na konečný verdikt tohoto řízení si budeme muset ještě chvíli počkat. (Jas)

Na Radhošť po nové cestě?

Kdo by se občas neprošel z Pustevn na Radhošť? Nenáročná procházka s překrásnými výhledy láká každoročně desetitisíce pěších turistů i cyklistů. Takovéto množství výletníků spolu s dopravní obsluhou vysílače a hotelu Radegast však zanechává na hřebeni čím dál větší stopu. Původní hřebenová pěšina se místy roztáhla na šířku kolem dvaceti metrů, obnažená půda podléhá erozi, na povrch se dostává skalní podloží a to vše se děje na úkor cenných horských luk a pastvin. A protože po trávníku se chodí a jezdí pohodlněji než po hrboilaté kamenité cestě, je poškozená plocha rok od roku větší.

To byl také důvod, proč se LČR jako vlastník pozemků rozhodly zahájit od letošního

září velkou rekonstrukci hřebenové cesty. Ta proběhne v délce 3755 m, část skalnatého povrchu bude v délce 2500 m zarovnána frézováním, 240 metrů bude vyspraveno vibrováním štěrskem od frézy a 1060 metrů stávající poškozené panelové cesty v prudkých svazích neumožňujících zpevnění štěrskem bude překryto asfaltovým povrchem. Nepočítá se s produkcí odpadu - vyfrézovaný materiál bude použit na konstrukci cesty, nebude ani realizováno podélné odvodnění. Na poškozených místech budou uskutečněna protierozní opatření. Po rekonstrukci bude vjezd na cestu, stejně jako doposud, možný pouze pro účely dopravní obsluhy na základě souhlasu LČR a výjimky Správy CHKO. (Jas)

Setkání beskydských lesníků

V červnu se uskutečnilo 6. setkání beskydských lesníků, které pořádá Správa CHKO Beskydy spolu s Lesy České republiky. Toto již tradiční setkání se letos konalo v obvodu působnosti Lesní správy Rožnov pod Radhoštěm. Vždy se snažíme volit místa zastávek tak, abychom představili lesníkům z jiných lesních správ přírodně zajímavá místa. Na druhou stranu mohou také místní revírníci ukázat svým kolegům méně obvyklé postupy lesního hospodaření. Setkávají se tak názory ochraňářské i ryze lesnické.

Letos jsme navštívili přírodní památku Kladnatá s ukázkami postupné přeměny smrkových porostů na smíšené porosty s bukem a jedlí. Poté jsme diskutovali nad rozsáhlými mlazinami, které byly založeny po velkém větrném polomu v roce 1999. V NPR Kněhyně-Čertův mlýn a 1. zóně jsme nahlédli do přirozených porostů a na netradiční podsady jedle bělokoré ve skupinách. Poslední ukázka se neodehrávala v lese, ale na revitalizovaném úseku horského toku Kněhyně, kde je od roku 2002 ponechán prostor pro přirozený vývoj toku. Příjemným zakončením bylo občerstvení připravené Lesní správou. (Pop)

Sbírka pro modráska

ČSOP Salamandr uspořádal na záchranu modráska černoskvrnného veřejnou sbírku. Pokud chcete modráskovi alespoň trochu pomoci, pošlete DMS ve tvaru DMS MODRASEK na číslo 87777, cena DMS je 30 Kč, z čehož 27 Kč obdrží modrásek.

Pro ty, kteří chtějí přispět větším obnosem, je tady možnost zaslání libovolné částky přímo na sbírkový účet 252260714/0300. Získané finanční prostředky ze sbírky budou použity na péči, která je potřebná k vytvoření vhodných podmínek pro život modráska. Více informací o fungování sbírky naleznete na stránkách www.salamandr.info v záložce projekty. (Ohr)

Beskydská orlice Tonička v Broumovsku

V minulém čísle Zpravodaje jste si mohli přečíst některé osudy orlů vypuštěných do volné přírody v rámci projektu „Návrat orla skalního do České republiky“. O orlici Toničku v článku však zmínka nebyla. Tonička byla do volné přírody vypuštěna v srpnu 2011, dlouhou dobu se zdržovala v okruhu 50 km od vypouštěcí lokality a společnost jí dělali orli mořští. Orli se však pohybují na velké vzdálenosti a Tonička si udělala výlet až do Broumovska, což je skoro 200 km od vypouštěcí lokality, na konci května ji tam zaznamenal pracovník Správy Chráněné krajinné oblasti Broumovsko. Pobývala zde několik týdnů a pak se zase přemístila. (Ohr)

Valašská krajina nově

V září byla spuštěna nová verze webových stránek valasskakrajina.cz. Stránky byly kompletně aktualizovány a v mnoha směrech vylepšeny, mají modernější a přehlednější design a ovládání. Web je zaměřen na místní obyvatele, návštěvníky, ochranáře a školy a podle toho je také rozdělen. Na stránky byly rovněž přidány nové sekce, a to „Jezdíme do Beskyd“ a „Bydlíme v Beskydech“.

BESKYDY – zpravodaj chráněné krajinné oblasti /Ročník IX, číslo 3/2012. / Vychází 2–4x ročně / Vydává ČSOP Salamandr (ČSOP Salamandr, Tvarůzkova 1805, 756 61 Rožnov pod Radhoštěm, tel.: 571 613 241, e-mail: salamandr@salamandr.info, IČ 702 38 723) ve spolupráci se Správou CHKO Beskydy / Náklad 1000 výtisků. / Číslo vyšlo v září 2012 v Rožnově pod Radhoštěm. Zpravodaj je vytištěn na papíře s certifikátem FSC/ Tisk: PROprint, Český Těšín / Grafika: sumec+ryšková, Rožnov p. R. / NEPRODEJNÉ

Autoři článků, u kterých není jinak uvedeno, jsou pracovníky Správy CHKO Beskydy.

Autoři fotografií: D. Bartošová, K. Brož, J. Husák, F. Jaskula, T. Kocourek, Š. Konupková Kalousová, M. Kubín, P. Kutílková, J. Lehký, P. Konupka, L. Ohryzková, V. Plášek, M. Popelářová, F. Šulgan, M. Škrott, F. Trnka, A. Valasová, M. Vojtíšek, archiv obce Trojanovice.

BESKYDY – zpravodaj chráněné krajinné oblasti je periodickou tiskovinou evidovanou pod MK ČR E 17444

Šimon, Wabi a Xena – další orli vypuštění do volné přírody

V rámci projektu „Návrat orla skalního do České republiky“ byli 10. srpna do volné přírody vypuštěni další 3 orli. Vzhledem k tomu, že vypouštěcí lokalita v Beskydech již byla obsazena hnízdním párem orlů skalních, byli orli vypuštěni v jiném území. Domovinou tří orlů se tedy stal Vojenský újezd Libavá. (Ohr)

Kulíšková stezka – naučná stezka tak trochu jinak

V oblasti CHKO Beskydy je jedinou svého druhu. Nejedná se totiž o klasickou naučnou stezku lemovanou panely se spoustou textů. Panely zde samozřejmě také najdete, ale jsou vyplněny především obrázky a kratičkými poutavými texty, které zabaví malé i velké. Navíc je stezka doplněna o nejrůznější interaktivní prvky, obsahuje např. dřevěného hada, po němž se děti mohou projít, dřevěný xylofon a další zajímavé atrakce, které si děti určitě rády vyzkouší. Stezka se nachází ve Velkých Karlovicích, na její trase (2,3 km) je rozmístěno 10 zastavení. Začátek stezky a tedy i první zastavení je v blízkosti hotelu Pod Javorem a poslední zastavení je u hotelu Horal. (Ohr)

Zpravodaj emailem a na internetu

Chcete dostávat aktuální číslo Zpravodaje CHKO Beskydy na vlastní email? Zášlete své kontaktní údaje (jméno, příjmení a email) na adresu salamandr@salamandr.info a pak už můžete s napětím očekávat první email ze Salamandru.

Pro ty, kteří si raději brouzdají na internetu, je zpravodaj k dispozici na internetových stránkách valasskakrajina.cz a salamandr.info.

Zděchov – obec pastvin a jalovců

Zděchov najdeme 11 km jihovýchodně od Vsetína, v údolí Zděchovského potoka, v příkrém terénu Javorníků nedaleko slovenské hranice. Ráz obce je podobný osadám na slovenské straně Javorníků.

Obec je charakteristická četnými jalovcovými pastvinami. Velmi pěkné „pasínky“ najdete třeba na Hajdových pasekách (1. zóna CHKO Beskydy), nebo v Uherské, kde je jalovcová pastvina dokonce chráněna jako přírodní památka (PP Uherská).

Dvě lípy, rostoucí přes 250 let u zděchovského kostela, v centru obce, byly v roce 1995 vyhlášeny jako památné stromy. Oba stromy mají obvod přes 5 metrů.

Zděchov je výborným výchozím místem pro túry po Javorníkách. Velmi oblíbenou trasou je modrá turistická značka vedoucí na Pulčinské skály. V roce 2011 obec ve spolupráci se slovenskou partnerskou obcí Lazy pod Makytou vybudovala Naučnou stezku a stezku pro Nordic Walking s podtitulem „Jak sa Valaši vracajú k čaganom“. Stezka začíná v centru obce, vede přes usedlost Hajdovy paseky a Senické lúky, pak se napojuje na červenou hřebenuovou turistickou značku a po ní pokračuje až na rozcestí Radošov – sedlo. Ze sedla pak vede po modré značce, z rozcestí Pod Filkou schází po žluté zpět do centra. Stezka má celkem 10 zastavení a délka trasy je cca 9,5 km. ■

Přírodní památka Uherská

Otázky pro starostu obce Ing. Tomáše Kocourka

Zděchov z mapy působí jako malá vesnička poměrně odříznutá od dnešního rušného světa, je tomu skutečně tak?

Ano, při pohledu na mapu či z letectvé perspektivy lze s tímto tvrzením souhlasit. Z vrcholů hor působí naše dědina jako pomyslné klubičko schoulené v údolí Zděchovky. V širších souvislostech však lze vnímat polohu obce jako poměrně výhodnou. Zděchov je sice situován mimo hlavní dopravní tah na Velké Karlovice, zato ale přímo na pomezí dvou regionů, a to Horního Vsacka a Hornolidečska, v čele s Národní přírodní rezervací Pulčinské skály. Pouze 15kilometrová dojezdová vzdálenost do Vsetína činí z naší obce ideální výchozí bod pro letní i zimní turistiku. Většina obyvatel i návštěvníků vnímá Zděchov sice jako pomyslný, ale krásný konec světa, jehož všudypřítomný klid, vyvolaný právě periferní polohou, působí v dnešní hektické době zklidňujícím dojmem.

Jaká místa ve vaší obci byste doporučil návštěvníkům se zájmem o přírodní krásy?

Na první pohled jasná a stručná otázka, na kterou však nelze stručně odpovědět. Dle mého názoru už samotná poloha naší obce, začlenění do okolní krásné valašské krajiny,

mnoho dochovaných původních dřevěných staveb a snad i citlivé zásahy vedení obce, např. ve formě zmodernizovaného areálu koupaliště, činí z naší vesnice atraktivní místo, hodné k návštěvě. A právě pro návštěvníky naší obce byla v r. 2011 otevřena naučná stezka, která vás provede po zajímavých místech s nádhernými výhledy a sceneriemi na Zděchov i okolí. Navštívíte tak jalovcové pasínky, vesnickou památkovou zónu Hajdovy paseky, ale také historická místa naší obce v čele s kostelem a dvěma lípami se statutem památný strom.

Jak vnímáte vy jakožto občan a starosta obce Zděchov pozici obce v chráněné krajině oblasti? Myslíte si, že tato skutečnost spíše víc dává, než bere?

Celý katastr naší obce je z hlediska ochrany přírody ve vysokém stupni ochrany, což s sebou nese určité komplikace při povolování staveb a v současné době při přípravě nového územního plánu. Na druhou stranu je však třeba říci, že přírodní dědictví a bohatství zdejší krajiny je natolik jedinečné, že rozhodně stojí za to jej chránit a uchovávat pro následující generace. Jedná se totiž o naši velkou devízu, která je obecně vzato natolik charakteristická pro zdejší valašský kraj. Troufám si říci, že většina obyvatel naší obce si je dobře vědoma jedinečnosti místní krajiny a zaujímá v otázce ochrany přírody konstruktivní přístup. Za pomoci vzájemných ústupků a kompromisních řešení, jak ze strany obce a obyvatel, tak i ze strany samotné Správy CHKO Beskydy, se nám zatím daří udržovat vzájemnou komunikaci na dobré úrovni. ■

Pohled na severní část obce

Tento zpravodaj byl vytištěn v rámci projektu „Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko“. Projekt je realizován Moravskoslezským krajem s příspěvím finančního nástroje Evropské unie LIFE+.

